

С. А. Чаропка

ГДУ імя Ф. Скарыны, г. Гомель

КАНФЕСІЙНАЕ ПОЛЕ БЕЛАРУСІ Ў 2024 ГОДЗЕ (ПА ЗВЕСТКАХ УПАЎНАВАЖАНАГА ПА СПРАВАХ РЭЛІГІЙ І НАЦЫЯНАЛЬНАСЦЕЙ)

У прадстаўленым артыкуле разглядаецца пытанне аб становішчы, якое склалася на канфесійным полі Беларусі ў першай палове трэцяга дзесяцігоддзя XXI ст. У выніку даследавання аўтар прыходзіць да высновы, што нягледзячы на з'яўленне новых рэлігійных арганізацый, відавочна дамінаванне традыцыйных для Беларусі канфесій, перш за ўсё Праваслаўя, якое прадстаўлена Беларускай праваслаўнай царквой, а ў паўночна-заходняй частцы краіны – таксама Рымска-каталіцкай царквы.

Канфесійнае поле Беларусі адзначаецца вялікай разнастайнасцю. Заканадаўчая база краіны стварае прававое поле, якое дазваляе рэлігійным арганізацыям свабодна дзейнічаць і развівацца. Артыкул 31 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь прадастаўляе грамадзянам “права самастойна вызначаць свае адносіны да рэлігіі, асабіста або сумесна з іншымі вызнаваць любую рэлігію або не вызнаваць ніякай, выказваць і распаўсюджваць перакананні, звязаныя з адносінамі да рэлігіі, удзельнічаць у адпраўленні рэлігійных культаў, рытуалаў, абрадаў, не забароненых законам”[1]. Адпаведна артыкулам 4–6 Закона “Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях” кожнаму грамадзяніну гарантуецца свабода выбара атэістычных або рэлігійных перакананняў, самастойнае вызначэнне свайго стаўлення да рэлігіі, права вызнаваць любую рэлігію. Усе рэлігіі і веравызнанні раўны перад законам [2].

У 2024 г. у Беларусі было зарэгістравана 25 рэлігійных канфесій і напрамкаў, агульная іх колькасць на 1 студзеня 2024 г. складае 3592, уключаючы 173 рэлігійныя арганізацыі, якія аюць агульнаканфесійнае значэнне і 3419 рэлігійныя абшчыны [3].

Гістарычна склалася, што па колькасці вернікаў у Беларусі з X ст. пераважна дамінавала Праваслаўе, невыпадкова таму Закон Рэспублікі Беларусь “Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях” асабліва вылучае вызначальную ролю «Праваслаўнай царквы ў гістарычным станаўленні і развіцці духоўных, культурных і дзяржаўных традыцый беларускага народа» [2]. У пагадненні

аб супрацоўніцтве паміж урадам Рэспублікі Беларусь і Беларускай праваслаўнай царквой ад 2003 г. “дзяржава прызнае, што: Царква з’яўляецца адным з найважнейшых сацыяльных інстытутаў, чый гістарычны вопыт, духоўны патэнцыял і шматвекавая культурная спадчына аказалі ў мінулым і аказваюць у сучаснасці істотны ўплыў на фарміраванне духоўных, культурных і нацыянальных традыцый беларускага народа” [4].

З моманту свайго з’яўлення і да канца XVII ст. праваслаўныя епархіі Беларусі адносіліся да Кіеўскай мітраполіі Канстанцінопальскага патрыярхата. У XV ст. адбыўлося вылучэнне са складу Кіеўскай мітраполіі Маскоўскай мітраполіі [5; 6]. У 1686 г. Кіеўская мітраполія перайшла ў юрысдыкцыю Маскоўскага патрыярхату [7]. На сённяшні дзень Праваслаўе ў краіне прадстаўлена Беларускай праваслаўнай царквой (БПЦ), якая з кананічнага пункту гледжання з’яўляецца адным з экзархатаў Рускай праваслаўнай царквы [6]. БПЦ у 2024 г. мае ў сваім складзе 15 епархій, 1737 прыходаў, дзейнічае 36 манастыроў, 6 духоўных навучальных устаноў, 15 брацтваў, 9 сястрынстваў, 1 місію [3]. Паводле сацыялагічных даследаванняў, які праводзіў Інфармацыйна-аналітычны цэнтр пры Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (ІАЦ) у другім дзесяцігоддзі XXI ст. колькасць веруючых БПЦ складала 83–84,5 % [9–11]. Звесткі статыстыкі відавочна сведчаць аб станоўчай дынаміка развіцця БПЦ [12].

Даўнюю гісторыю мае Рымска-каталіцкая царква (РКЦ) у Беларусі. У 1386 г. было створана Віленскае біскупства, да якога была аднесена большая частка беларускіх зямель ВКЛ. На 2024 г. РКЦ аб’ядноўвае чатыры дыяцэза, якія налічваюць 500 парафій, 6 духоўных вучэбных устаноў, 9 кляштараў, 11 місій [3]. Не выпадкова таму ў Законе “Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях” падкрэсліваецца “духоўная, культурная і гістарычная роля Каталіцкай царквы на тэрыторыі Беларусі” [2]. Зыходзячы з дадзеных сацыялагічных даследаванняў ІАЦ колькасць веруючых РКЦ у другім дзесяцігоддзі XXI ст. складала 8,5–10% [9–11]. Такім чынам, па колькасці вернікаў РКЦ займае другое месца пасля БПЦ на канфесійным полі Беларусі.

У 1596 г. Праваслаўная царква Кіеўскай мітраполіі заключыла з Рыма-каталіцкай царквой унію, у выніку якой паступова аформілася новая рэлігійная структура – Руская ўніяцкая царква. Нягледзячы на тое, што ў канцы XVIII ст. каля 80 % сельскага насельніцтва Беларусі вызнавала ўніяцтва, на сённяшні дзень колькасць вернікаў гэтай канфесіі вельмі нязначная [13, с. 5]. Паводле рашэнняў Полацкага царкоўнага сабора 1839 г. уніяцкая

(грэка-каталіцкая) царква была ліквідавана, яе парохіі перайшлі да Рускай праваслаўнай царквы. У 20–30-х г. XX ст. была зроблена спроба адраджэння Грэка-каталіцкай царквы, аднак яна аказалася малапаспяховай. У канцы XX ст. адбылася новая хваля адраджэння Беларускай грэка-каталіцкай царквы (БГКЦ), аформілася яе структура. На 2024 г. гэтая царква была прадстаўлена 16 абшчынамі, дзейнічала 4 храмы і духоўных цэнтра [3]. Парохіі БГКЦ аб’яднаны ў два протапрэзбырата. 30 сакавіка 2023 г. рашэннем папы рымскага Францыска I была створана Апальстальская адміністрацыя для вернікаў візантыйскага абраду ў Беларусі. Па ацэнках Ватыкана колькасць вернікаў БГКЦ складае каля 5 тыс. чалавек [14].

Значнае месца ў канфесійным полі краіны займаюць пратэстанцкія рэлігійныя арганізацыі, якія прадстаўлены 1038 рэлігійнымі абшчынамі, 21 аб’яднаннем, 21 місіяй, 5 духоўнымі навучальнымі ўстановамі, 13 рэлігійнымі кірункамі. Закон “Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях” адзначае “неаддзялімасць ад агульнай гісторыі народа Беларусі Евангелічна-лютэранскай царквы”, выдзяляючы пратэстанцкую царкву, якая з’явілася ў краіне яшчэ ў эпоху Рэфармацыі ў XVI ст. [3]. Нягледзячы на тое, што гэтая канфесія ніколі не была дамінуючай ў Беларусі, колькасць вернікаў гэтай канфесіі ў беларускіх губерніях у канцы XIX ст. складала некалькі дзясяткаў тысяч чалавек. У 2024 г. у Беларусі існавала 24 абшчыны Евангелічна-лютэранскай царквы, дзейнічала 5 храмаў.

Вялікую доля на канфесійным полі Беларусі належыць адносна новым пратэстанцкім кірункам. Буйнейшым сярод іх у 2024 г. з’яўляліся Хрысціяне веры евангельскай (ХВЕ), якія прадстаўлены 526 абшчынамі, маюць 2 духоўных навучальных установы, 4 місіі, 7 рэлігійных аб’яднання [3]. Да адной з буйнейшых пратэстанцкіх арганізацый варта аднесці і Евангельскіх хрысціян-баптыстаў (ЕХБ), які маюць 282 абшчыны, 13 місій, 1 духоўную навучальную ўстанову, 8 рэлігійных аб’яднанняў [3]. Сярод іншых пратэстанцкіх арганізацый, якія налічваюць больш дзясятка абшчын трэба назваць Хрысціян поўнага Евангелля, Хрысціян веры апостальскай, Адвентыстаў сёмага дня, Новаапостальскую царкву. А вось колькасць умоўных нашчадкаў распаўсюджанага ў Беларусі ў XVI ст. кальвінізма адносна няшмат. Існуе па адной абшчыне Евангелічнай рэфармацкай царквы і Прэсвітэрыянскай царквы. Адно абшчыну мае і рэлігійная арганізацыя “Царква Хрыстова” [3].

Даўнія традыцыі ў Беларусі мае стараабраніцтва. Стараверы з’явіліся ў Беларусі яшчэ ў XVII ст. у выніку рэлігійных супярэчнасцей

у Расійскай дзяржаве [13, с. 49]. У наступным XVIII ст. Беларусь стала адным з буйнейшых цэнтраў стараабрадніцтва. У канцы XIX ст. у беларускіх губернях (за выключэннем Гродзенскай) было зафіксавана ад 15 860 да 83020 прадстаўнікоў стараабрадніцкага насельніцтва [15]. Стараабраднікі прадстаўлены рознымі плынямі, як папоўскімі, так і беспapoўскімі. Сярод папоўскага кірунку вызначаецца Руская стараабрадніцкая праваслаўная царква і Руская дрэўле-праваслаўная царква. Усяго ў Беларусі дзейнічаюць 34 зарэгістраваных стараабрадніцкіх абшчыны [3].

Здаўна ў Беларусі дзейнічаюць мусульманскія і іўдзейскія абшчыны. Закон “Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях” падкрэслівае “неаддзялімасць ад агульнай гісторыі народа Беларусі” іўдаізма і іслама. Іўдаізм з’явіўся ў Беларусі яшчэ ў XIV ст. разам з масавым рассяленнем яўрэйскага насельніцтва, якое мігрыравала ў ВКЛ, ратуючы сваё жыццё і маёмасць ад пагромаў у краінах Заходняй Еўропы. У XVIII ст. Беларусь стала адным з цэнтраў аднаго з кірункаў іўдаізму – хасідызму. У канцы XIX ст. колькасць іўдзейскага насельніцтва ў беларускіх губернях складала ад 11,8 да 17,5 % насельніцтва. У губернскіх цэнтрах доля іўдзеяў дасягала 52 % [15]. Іўдзейская рэлігія ў Беларусі ў 2024 г. была прадстаўлена 36 абшчынамі, мае 1 духоўную навучальную ўстанову і 1 місію, дзейнічае 10 сінагог.

Іслам з’явіўся ў Беларусі ў XIV ст. са з’яўленнем у ВКЛ татарскага насельніцтва. Паводле першай у Расійскай імперыі мусульманскае (паводле дакументу – магаметанскае) насельніцтва пераважала ў Мінскай, Віленскай і Гродзенскай губернях, гэта значыць у тых рэгіёнах, дзе ў сярэднявеччы кампактна рассялілася татарскае насельніцтва. Пры гэтым у Мінскай губерніі, дзе пражывала найбольшая колькасць мусульман і доля складала ўсяго 0,21% [15]. У 2024 г. іслам у Беларусі прадстаўлены 24 абшчынамі, пераважна суніцкага кірунку, існуе 1 шыіцкая абшчына. Дзейнічае 8 мячэцей, адна з якіх мае статус саборнай [3].

Існуюць іншыя нешматлікія хрысціянскія рэлігійныя арганізацыі. 6 абшчын у Беларусі мае Армянская апостальская царква. У маі 2025 г. плануецца асвячэнне першага ў Беларусі храма ААЦ – царквы св. Грыгорыя Асветніка [16]. Дзейнічае 1 абшчына католікаў лацінскага абраду [3].

Сярод адносна новых рэлігійных арганізацый ў Беларусі трэба адзначыць прагрэсіўны іўдаізм (27 абшчын), іегавізм (15 абшчын), індуізм у форме крышнаізма (6 абшчын), бахаі (5 абшчын), марманізм (4 абшчыны), месіянскія абшчыны (3), буддызм (1 абшчына) [3].

Такім чынам, беларускае канфесійнае поле адначасна вялікай разнастайнасцю, чаму спрыяе дэмакратычная прававая база, якая працягвае векавыя традыцыі рэлігійнай талерантнасці і гарантуе свабоду веравызнання. Нягледзячы на з'яўленне новых рэлігійных арганізацый, відавочна дамінаванне традыцыйных для Беларусі канфесій, перш за ўсё Праваслаўя, якое прадстаўлена Беларускай праваслаўнай царквой, а ў паўночна-заходняй частцы краіны – таксама Рымска-каталіцкай царквы.

Спіс крыніц і літаратуры

1. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. – [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: 62760ab2000e697481bf883b29a9b36f688a2c453f843f4ae7f415f017165785c20ade0888308a625c8ec14300066b86d295c2d8e9d887ebcc067c2c0d12bd9bf0d96e567fc2177211d8a88b94ca69ab7699ba29b695ba72a8925fa2b4b. – Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь. – Дата доступу: 25.02.2025.

2. Закон Рэспублікі Беларусь «О свободе совести и религиозных организациях». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=V19202054> – Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь – Дата доступа: 25.02.2025.

3. Информация о конфессиональной ситуации в Республике Беларусь. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://belarus21.by/Articles/1439296790> – Дата доступа: 28.02.2025.

4. Соглашение о сотрудничестве между Республикой Беларусь и Белорусской Православной Церковью. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://exarchate.by/resource/Dir0009/Dir0015/> – Дата доступа: 12.01.2021.

5. Черепко, С. А. Православная церковь на Руси XIII-XV вв.: борьба за митрополию / С. А. Черепко // Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальныя і міждзяржаўныя адносіны : зборнік навуковых артыкулаў / рэдкал.: Р.Р. Лазько (гал. рэд.) [і інш.] ; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф Скарыны, 2015. – Вып. 4. – С. 14–27.

6. Die Spaltung in der Metropolen von Kiew und der ganzen Rus. Делом и истиной : сборник научных трудов, посвященный 10-летию юбилею сотрудничества между историками университетов Беларуси и Тюбингенского университета = Opere et Veritate : Sammelband von wissenschaftlichen Werken, gewidmet dem 10-jährigen Jubiläum der Zusammenarbeit zwischen den Historikern von

weißrussischen Universitäten und der Universität Tübingen / под науч. ред. докт. ист. наук, проф. О. Б. Келлер. – Минск : РИВШ, 2019. – С. 45–53.

7. Копия грамоты константинопольского патриарха Дионисия и синода о передаче московскому патриарху права рукоположения киевского митрополита – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.drevnyaya.ru/vyp/2017_2/part_9.pdf. – Дата доступа: 28.02.2025.

8. Устав Русской Православной Церкви. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.patriarchia.ru> – Дата доступа: 12.01.2021.

9. Республика Беларусь в зеркале социологии. Сборник материалов социологических исследований за 2012 год. Под общей ред. Л. Е. Криштаповича. – Минск : «Бизнесофсет», 2014. – 110 с.

10. Республика Беларусь в зеркале социологии. Сборник материалов социологических исследований за 2013 год. Под общей ред. В. О. Дашкевича. – Минск, 2014. – 190 с.

11. Республика Беларусь в зеркале социологии. Сборник материалов социологических исследований за 2014 год. Под общей ред. А. П. Дербина. – Минск, 2015. – 199 с.

12. Черепко, С. А. Белорусская православная церковь на современном этапе / С. А. Черепко // Православие в общественной жизни, история и современность. Сборник научных статей. Выпуск 2. Редкол.: Г. А. Алексейченко (гл. ред.). [и др.]. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2016. – С. 3–9.

13. Канфесіі на Беларусі (к. XVIII–XX ст.) / В. В. Грыгор’ева, У. М. Завальнюк, У. І. Навіцкі, А. М. Філатава; Навук. рэд. У. І. Навіцкі. – Мн. : ВП “Экаперспектыва”, 1998. – 340 с.

14. Erezione dell'Amministrazione Apostolica per i fedeli di rito bizantino in Belarus e nomina dell'Amministratore Apostolico. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2023/03/30/0239/00516.html#er> – Дата доступа: 28.02.2025.

15. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Распределение населения по вероисповеданиям и регионам. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_rel_97.php?reg=27 – Дата доступа: 28.02.2025.

16. Армянская церковь св. Григория Просветителя в Минске будет освящена в мае 2025 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://am.sputniknews.ru/20250223/armyanskaya-tserkov-sv-grigoriya-prosvetitelya-v-minske-budet-osvyaschena-v-mae-2025-goda--86056560.html>. – Дата доступа: 28.02.2025.